

УЧЕБНО ПОМАГАЛО 1

Османската империя

ПРЕПОДАВАНЕ НА СЪВРЕМЕННАТА ИСТОРИЯ НА ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА

Алтернативни учебни материали

Османската империя

Издание на: Център за помирение и демокрация в Югоизточна Европа (CDRSEE)

Заглавие на оригинала: Teaching Modern Southeast European History, Alternative Educational Materials, The Ottoman Empire, Thessaloniki 2009.

Научен редактор: Алексей Кальонски

Превод: Александър Николов

Редактор на превода: Ивет Ангелова

Коректор: Доротея Валентинова

Предпечат: Андрей Лунин

Това издание е финансирано от:

"Изказаните становища и мнения в настоящата публикация не отразяват непременно позицията на Институт «Отворено общество» - София."

CDRSEE:

Докладчик на Борда на директорите за Проекта за обща история: Коста Карас

Изпълнителен директор: Ненад Шебек

Програмен директор: Корина Ноак Аетопулос

Проектен екип: Андонис Хаджиянакис, Джени Деметриу, Сюзан Надо Бустаманте, Звездана Ковач

THE PUBLICATIONS AND TEACHER TRAINING ACTIVITIES OF THE JOINT HISTORY PROJECT HAVE BEEN MADE POSSIBLE THROUGH THE KIND FINANCIAL BACKING OF THE FOLLOWING:

The European Union's Instrument for Pre-accession Assistance (IPA)

Copyright: Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe (CDRSEE)

Krispou 9, Ano Poli, 54634 Thessaloniki, Greece

Tel.: +30 2310 960820-1; Fax: +30 2310 960822

e-mail: info@cdrsee.org, web: www.cdrsee.org

ПРЕПОДАВАНЕ НА СЪВРЕМЕННАТА ИСТОРИЯ НА ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА
А л т е р н а т и в н и   у ч е б н и   м а т е р и а л и

УЧЕБНО ПОМАГАЛО 1
Османската империя

Под редакцията на
БОГДАН МУРДЖЕСКУ и ХАЛИЛ БЕРКТАЙ

Редактор на поредицата
ХРИСТИНА КУЛУРИ

Редактор на българското издание
АЛЕКСЕЙ КАЛЪОНСКИ

София 2012

Предговор към второто издание на английски език

Бордът на директорите на Центъра за демокрация и помирение в Югоизточна Европа (Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe – CDRSEE, ЦДПЮЕ) би искал да изрази дълбоката си признателност към хората, без чиято упорита работа настоящите учебни помагала по история нямаше да бъдат изготвени. Благодарение на техните усилия, заедно с появата на това второ издание на английски език, помагалата бяха публикувани и на осем други езици, седем от които са от нашия регион, а едно е на японски.

Изключителен е приносът на проф. Христина Кулури (главен координатор и редактор на поредицата), която направи възможно успешното завършване на проекта със своята упоритост, професионализъм, умения за координация и ръководство, а също и с личната си ангажираност. Въпреки множество препятствия през последните две и половина години, неуморните усилия и отдадеността на шестимата редактори на четирите учебни помагала – проф. Халил Берктай и проф. Богдан Мурджеску („Османската империя“), д-р Мирела Луминица Мурджеску („Нации и държави в Югоизточна Европа“), доц. Валери Колев и проф. Христина Кулури („Балканските войни“), и г-н Крешимир Ерделя („Втората световна война“) – доведоха до появата на учебните помагала, които сега се намират пред вас. Бордът изказва изключителни благодарности на всички тях за любезното им сътрудничество и неуморните им усилия.

Бихме искали да отдадем заслуженото и на сътрудниците – съставители на материалите, включени в учебните помагала – четиринадесет души от единадесет страни от Югоизточна Европа. Благодарим им сърдечно за часовете, отделени в националните им архиви, библиотеки и лични сбирки, за да подберат текстовете и илюстрациите, включени тук. Големи благодарности дължим и на учителите по история, които участваха в семинарите за оценка и критичен анализ на учебните помагала в хода на тяхното създаване. Искаме да споменем и членовете на Комитета за образование по история (History Education Committee) на ЦДПЮЕ, които взеха участие в проекта от неговото начало през 1998 г.

Проф. Робърт Страдлинг, проф. Мария Тодорова, проф. Петер Водопивец и Иван Вейвода рецензираха и коментираха подробно съдържанието и на четирите учебни помагала, и с това допринесоха много за тяхната обективност и балансираност.

Накрая благодарим сърдечно и на екипа на ЦДПЮЕ, който вярваше, допринасяше и подкрепяше цялото начинание от самото му начало до неговото приключване.

Беше неизбежно усилията, които положихме да срещнат възражения в страните, в които помагалата бяха представени. В тази връзка дължим специални благодарности на членовете на борда в съответните държави, на Христина Кулури и Ненад Шебек, които работиха неуморно, за да разрешат недоразуменията, и да създадат всички необходими условия тези помагала да се превърнат в помощен учебен материал за средните училища. Преди всичко трябва да благодарим и на учителите от Югоизточна Европа, които взеха участие в проекта, дадоха приноса си за него, оцениха го и продължиха да го развиват. Тяхната отдаденост и смелост са от съществено значение за настоящия успех на Проекта за обща история (Joint History Project, JHP). Към днешна дата помагалата са издадени на седем регионални езика. Паралелно с тях, до октомври 2008 г., бяха успешно организирани и осъществени многобройни обучения на учители в цели шест страни от региона.

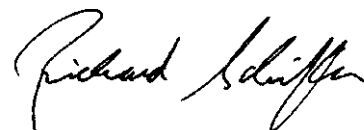
Усилията на Центъра получиха висока оценка както от страна на учителите, така и от учениците, което дава основание да се мисли, че самите помагала могат да бъдат полезни в подготовката на бъдещите историци, и разбира се, на бъдещите граждани, и че Югоизточна Европа, въпреки ироничните коментари и циничните действия на някои външни деятели и наблюдатели, в различни отношения много повече е в крачка с потребностите на бъдещето, отколкото редица други самодоволни региони. Проектът за обща

история на Центъра в много по-малка степен е критичен към обучението по история в Югоизточна Европа. Той по-скоро е своеобразна позитивна реакция на предизвикателствата, пред които са изправени много региони на света, с увереността, че по-доброто обучение по история ще даде надежди и за по-добро бъдеще.

Коста Карас
Докладчик на Борда на директорите за Проекта за обща история

Бордът на директорите изразява благодарността си към Коста Карас и обръща специално внимание на приносите му. Неговото вдъхновение е основната причина за осъществяването на този проект, а неговата отдаденост и неизчерпаема енергия направиха възможен този новаторски труд чрез подбора на мнозина от участниците, допринесли за успешния му край, които бяха споменати в предговора. Искрено сме му задължени за надзора над проекта и за участието му като рецензент от името на Борда.

Ричард Шифтър
Председател на Борда на директорите на ЦПДЮЕ (2001-2006)

Д-р Ерхард Бузек
Председател на Борда на директорите на ЦПДЮЕ (от 2006 г.)

Представяне на проекта

Създаването на алтернативни образователни материали за преподаването по история в Югоизточна Европа е амбициозно и изпълнено с предизвикателства начинание, имайки предвид, че интерпретацията на общото минало и на историческия контекст, така както са преподавани в училище, предизвиква разгорещени спорове не само между съседни страни, но и в самите държави.

Въпреки това, необходимостта от подобна публикация се открие особено ясно чрез всички изследователски проекти, които през последното десетилетие се опитаха да анализират учебниците и програмите, възгледите на преподавателите и общественото мнение в страните от Югоизточна Европа.

Комитетът за историческо образование на ЦДПЮЕ започна работа по Joint History Project през 1999 г. След като бяха организирани две поредици от семинари и бяха представени две публикации (Teaching the History of Southeast Europe и Clio in the Balkans. The Politics of History Education), Комитетът установи специфичните недостатъци в обучението по история: различаващите се характеристики на образователните системи, ролята на централните администрации, желанията на преподавателите и обхватът на иновативните инициативи.

След този момент беше взето решение да се премине отвъд определянето на проблемите и оценяването на настоящата ситуация, и да се формулира позитивно предложение за преподаването по история, което да бъде резултат от колективните познания не на една малка група историци, а на широката мрежа, която допринесе за първите два етапа от JHP. Освен координаторите, отговорни за структурата на всяка книга и за окончателния избор на изворите, един или двама сътрудници от всяка страна подбраха документите (текстове и илюстрации), съобразно насоките, определени при първоначалното планиране. Освен това книгите, които тук са представени във финалната им форма, бяха рецензирани и оценени в техния първоначален вид от обучители, на специални срещи, които се състояха миналата година, за да бъде преценен и начинът, по който образователният материал е възприет от самите учители по история. Накрая материалът беше прегледан от петима рецензенти: Коста Карас, Робърт Страдлинг, Мария Тодорова, Петер Водопивец и Иван Вейвода. Значими са и приносите на сътрудниците, които те осигуриха, в различни аспекти от историята на Югоизточна Европа, и в контекста на образователните проблеми.

Следните фактори стоят в основата на оформлението на проекта:

1. Различните програми и етноцентричната насоченост на обучението по история, обща за всички държави.
2. Фактът, че промените в учебниците по история в повечето страни от Югоизточна Европа зависят от образователните министерства, които упражняват плътен контрол върху съдържанието на училищните програми и учебници.
3. Желанието на обучителите да обновят своето преподаване с помагала, до които те биха имали лесен достъп.
4. Възгледът, че не е възможно да се състави единна, хомогенна история на Югоизточна Европа, в един единствен учебник, който да бъде използван във всички държави.

Поради всички тези причини решихме, че най-добре ще бъде да се съставят тематични книги (учебни помагала) с текстови и визуални документи, които могат да функционират като допълнения към

съществуващите учебници. Следователно тези помагала нямат за цел да изместват учебниците по история, които понастоящем се използват в класните стаи, нито пък се стремят да представят кохерентен наратив на историята на Югоизточна Европа от XIV в. до днес. Те обаче имат познавателни и морални цели, и предлагат методи и средства за преподаването на история. Те предлагат пренаписване на историята по-скоро чрез **уроци, базирани на метода, а не толкова на съдържанието.**

Цели и подбор

Отправната точка за определяне на общите и специфичните цели на този образователен материал, и за окончателния подбор на темите и източниците, беше реалистичната оценка на състоянието на обучението по история и визионерската идея за нововъведения. Нашите предложения са основани на съвременните научни достижения в областта на историята и на подобни проекти за реформиране на обучението по история, най-вече в Европа.

И така, предлагат се две основни промени:

Промяна в историографския подход:

- Националната история, която се преподава в училищата, **не бива да бъде националистическа история.** Приемайки за даденост, че доминиращата форма на историята в училище е националната, и че историята на съседните народи се преподава също така от етноцентрична гледна точка, не предлагаме изместването на националната история, а промяна на начина, по който тя се преподава.
- Регионалната история на Югоизточна Европа не може да се разглежда сама за себе си, **а като част от историята на Европа и на света.** Това означава, че представата за „особената“ историческа еволюция на Балканите е отхвърлена от самото начало като стереотипна и обременена.
- Историята на всяка нация поотделно, и на региона като цяло, не се третира като непрекъсваема, хомогенна и хармонична цялост. Проследени са разделенията, конфликтите и различните перспективи, така както и общите, обединяващи елементи. Вместо да се опитваме да обрисоваме фалшива картина на хармония, предпочитаме да показваме начини, **по които учениците да научават за разликите и конфликтите.**

Промяна в образователния подход:

- Ние учим история, за да опознаем и разберем миналото си. Ако колективният субект на националната история, преподавана в училище, е нацията, тук е направен опит да се изясни, че нацията не може да бъде разглеждана като единствения възможен модел за идентификация. Учениците са призовани да погледнат отвъд нацията, да се идентифицират с по-тесни или по-широки общности, и **да отдадат дължимото на няколко идентичности, които се допълват взаимно.** Мъжката, женската или локалната идентичност, тази на футболния фен или европейската, могат да бъдат представени като примери за идентичности, които могат да съжителстват, без, разбира се, да са с еднаква значимост за личността, която е техен носител. Така учениците са мотивирани да засилят своето самопознание, откривайки хоризонтите на миналото отвъд границите на политическата география.
- **Развиването на критическо мислене** е друга важна цел на обучението по история. Тя може да се постигне най-ефективно чрез използването на свидетелства, представящи различни версии за едно и също събитие. Тяхното съществуване само по себе си подкопава увереността в съществуването на една единствена изключителна истина.
- Целта на работата с исторически свидетелства е да осигури **поглед към работата на историка.** Важно е учениците да разберат, че даден исторически документ може да бъде обект на различни

интерпретации, но това не означава, че той непременно е умишлено изопачен или с него е злоупотребено.

- Изучаването на история от учениците трябва да стимулира способността им да оценяват човешките действия и да **достигат до морални оценки**. Развиването на критическо мислене не може да спре просто до пораждането на съмнения; то трябва да помогне за оформянето на отговорни граждани с морални ценности, способни да устоят на всякакви опити да бъдат манипулирани.

Важно съображение при оформянето на проекта беше всички народи от Югоизточна Европа да могат да се разпознаят в учебните помагала. За да се постигне това, беше нужно да се изпълнят две необходими изисквания:

а/ **съвместимост** на съдържанието на помагалата с настоящите програми и учебници;

б/ **балансирано присъствие** и равнопоставено представяне на всички държави от Югоизточна Европа.

В интерес на съвместимостта бяха подбрани четири дяла от съвременната история, които са включени в учебните програми от целия регион:

- Османската империя;
- Нации и държави;
- Балканските войни;
- Втората световна война.

За да се постигне баланс, поискахме исторически документи от единадесет страни без да използваме критерий „принос“ на всяка държава за историята на региона. По този начин не използвахме никакво оценъчно мерило. Очевидно е обаче, че има разлики в относителното присъствие на всяка държава в зависимост от темата на книгата. Например, съвсем естествено беше Словения да има много по-видно място в книгата за Втората световна война, отколкото в тази за Балканските войни. Други дисбаланси се дължат на готовността на участниците, които бяха помолени да потърсят извори за всяка една страна, както и на степента на развитие на историческата наука. Някои държави притежават много по-добре развити архиви, системни публикации на документи и достъп до много по-голямо разнообразие от извори. Така че имаше препятствия, които въпреки първоначалните ни намерения, оказаха неизбежен ефект върху крайния баланс на документите.

Четири теми – една концепция

Ако географският обхват на четирите книги е Югоизточна Европа, от Словения до Кипър, техният хронологичен обхват е периодът от османското завоевание на Балканите до наши дни. Темите, които сме подбрали, покриват целия този отрязък и се допълват взаимно. Въпреки че съществува ясна хронологична последователност между отделните книги, все пак има и някои празноти.

Учебно помагало № 1 – Османската империя и Учебно помагало № 2 – Нации и държави в Югоизточна Европа покриват продължителни времеви отрязъци, респективно от XIV до началото на XIX в., и от края на XVIII до края на XX в. Учебно помагало № 3 – Балканските войни и Учебно помагало № 4 – Втората световна война обхващат по-кратки периоди, включително и два значителни въоръжени конфликта в региона. По отношение на обхвата, УП № 1 и УП № 3 са посветени в по-голяма степен на регионалната история, докато другите две помагала, № 2 и № 4, принадлежат предимно към европейската и световната, макар и да се фокусират отново върху Югоизточна Европа.

Не сме изключили политическата и дипломатическата история. Напротив, две от помагалата имат за своя главна тема войната. Този избор се основава на факта, че войните са важен елемент в преподаването на история във всички балкански държави, и се мотивира от убеждението ни, че запазването на мълчание относно конфликтите от миналото не е най-подходящият начин да се подкрепи мирът в бъдеще. Войните са значима част от общия исторически опит на народите в Югоизточна Европа и би било погрешно да

бъдат изключени от проект, насочен към укрепването на тяхното колективно самопознание.

Дали в нейния истински, трагичен аспект, или в идеализираната, героична представа за нея, войната наистина е ключовото събитие през XX в., и е внедрена в паметта на всички поколения. Паметници, церемонии, годишнини и гробища засилват и увековечават тази памет. Нейното присъствие е било също така важно и в историографията. В традиционната, събитийна историография, войната едновременно организира историческото време и монополизира разказа. Много повратни моменти в историята се свързват с политически или военни събития. При това целият XX в. може да бъде разделен на периоди през поредица от войни – Балкански войни, Първа световна война, междувоенни години, Втора световна война, следвоенна епоха и Студена война, войните в Югославия. Пренебрегването им се определяше от някои специалисти като подходяща политика за пацифистко образование: историята не трябваше да разказва за войни и да пропагандира героични военни модели, а вместо това да се фокусира върху ежедневието, икономиката, обществото и културата. Но как е възможно да се преподава за XX в. или за по-ранни столетия, без да се позоваваме на войната? И да не би пък преподаването на уроците за ежедневието, без политическите събития, идеологическите конфликти и социалните разделения, в крайна сметка не подпомага оцеляването на съществуващите стереотипи? Наистина, политиката на преподаване само за ежедневието и културата оставя осезаеми проблеми, открити за интерпретации, които учениците ще търсят и ще намират извън училището. Обучението по история трябва да ги защити срещу стереотипните интерпретации на миналото, което има тясна връзка с политическите и социалните конфликти.

Решението се намира по-скоро в новаторския подход. Възможно е за войната да се преподава без тя да бъде прославяна, и без скучни детайли, числа и дати. Войната може да бъде изучавана като част от общочовешкия опит, в окопите и в тила, през очите на децата, през глада, бедността, насилственото прогонване, стратегиите за оцеляване и моралните дилеми. Това е подходът, който избрахме при съставянето на помагалата.

Същевременно се опитаме да дадем думата на мълчаливите участници в историята, например на жените и децата, които традиционно отсъстват от учебниците. Ако не сме достигнали желаните от нас пропорции, това е поради вида извори, които са доминиращи и достъпни, и в които и жените, и децата заемат маргинално място.

Герои в тези помагала са както „великите мъже”, които са познати и извън контекста на техните национални истории, така и обикновените, анонимни хора от всички краища на Югоизточна Европа, които в крайна сметка „населяват историята”. Ако бяхме отстранили имената на личности и места от текстовете, в някои случаи нямаше да сме сигурни за кой народ или страна се отнасят. Такова упражнение в класната стая ще покаже общото в много исторически опити, без оглед на националните разделения и политическите граници.

Опитаме се да разкрием не само негативните, но и позитивните аспекти на историческия опит, които откриваме в хуманните моменти на приятелство, солидарност и забавление. Така, в помагала № 3 и 4 включихме специални глави за актове на хуманност и солидарност във времена на война, конфликт, омраза и егоистичен стремеж за собствено оцеляване. Същевременно се опитаме да включим негативните аспекти в себеизобразяването на народите от Югоизточна Европа. Наистина, може би най-трудното предизвикателство е да се помирим с негативните, тъмни страни в нашата собствена история.

Войните в Югославия от 90-те години на XX в. върнаха редица негативни стереотипи относно „балканската специфика” в западните източници. Тази серия от помагала по съвременна история на Югоизточна Европа е отчасти отговор на подобни стереотипи. Той обаче не е основан на някакъв опит да се доказва „стойността” на региона. Вярваме, че знанието, съдържащо се в тези книги е достатъчно да хвърли светлина върху предразсъдъците и да подпомогне европейското самоосъзнаване, което ще обхване, чрез сравнително четене, и тази част от континента.

И накрая взехме решение в полза на „традиционната” печатна версия. Също в духа на „традиционния”

облик е и надмощието на текста спрямо илюстрациите, което може да представи книгите ни като по-малко атрактивни и някак си тромави. Въпреки това е по-трудно да се чете текст, написан на непознат език, отколкото да се „разчете“ картина от страна, чийто език не владеем. С други думи, главният комуникативен проблем между учителите по история в Югоизточна Европа са езиковите бариери. Преводите отстраняват тези бариери и ни дават възможност да чуем гласа на другите. Освен това, най-важният аспект на традиционализма не е свързан със средствата. Очевидно е, че CD-ROM може да бъде използван по същия начин, както и отпечатаната книга, докато интернет съдържа съмнителна информация, която изкривява историческите факти и възпроизвежда стереотипи и елементарни опростявания.

Структура и използване

Както вече споменахме, четирите книги се допълват взаимно, въпреки че едновременно с това всяка от тях е самостоятелна по съдържание и може да бъде използвана индивидуално.

Общата структура на изданието е следната:

- общо въведение, написано от главния координатор, представящо цялостната концепция на помагалата и предлагащо методологически инструкции за учителите. Общото въведение е включено само в Помагало № 1;
- хронология – таблица със събития;
- увод, който е различен за всяко помагало, написан от съответните координатори и представящ специфичната тема на книгата (основна дефиниция; въпроси за дебатиране; нови перспективи);
- четири до шест глави (тематични секции) с различен брой дялове. Всяка глава започва с кратък увод и съдържа текстове и визуален материал, въведен или съпроводен от обяснителни бележки със специфични въпроси, които следват всеки текст;
- подобрена библиография, обща за всички страни;
- карти - две или три на брой във всяко помагало.

При подбора на документите възприехме принципа, че всяко свидетелство за миналото може да бъде разглеждано като исторически извор. Затова се постаряхме да включим разнообразни текстове и визуални материали, така че да покрием икономическите, социалните, културните и политическите аспекти на историческия опит, и да дадем възможност за разнопосочни асоциации. Разработихме единен модел за представяне на текстовете във всички помагала, в съответствие с който всеки текст има заглавие, последвано от обяснителни бележки и въпроси. В някои случаи допълнително има и общи въпроси в края на всяка глава. Те трябва да улеснят учителите по история, които могат да ги използват в готов вид или пък да измислят нови. Те, също така, могат да изберат текст хоризонтално, от две или три помагала, което понякога е обозначено от въпросите, позоваващи се на друго помагало.

На практика е трудно за учителите по история в дадена страна да контекстуализират доказателствения материал от друга държава, тъй като това предполага познания, които не са получили по време на формалното си обучение. Ето защо се постаряхме да дадем колкото се може повече информация за всеки текст, но без да заместваме с нея инициативата на учителите. Те могат да използват текстовете по два начина:

- 1) като поглед към възприятията на другите върху събитие, което те и техните ученици познават от етноцентрична гледна точка;
- 2) като индикация за общи чувства и опит сред хора от различни национални или етнически групи по повод на спорен въпрос.

Предоставянето на знания само по себе си може да подрони стереотипите. Предразсъдъците и стереотипите се подхранват от невежеството и това е видно от образите, които се градят за съседните

народи или за цели периоди от историята ни. Премълчаването може да се окаже най-силният съюзник на стереотипите. Затова и една от целите на помагалата е познавателна: да предоставят информация за историческите процеси в Югоизточна Европа, а също да породят въпроси. Книгите не са затворени и окончателни; те целят да насърчат по-нататъшните изследвания, критики и диалог.

Потребители на помагалата могат да бъдат основно учениците от горните курсове на средното образование, на възраст между 15 и 18 години, за които е предназначен настоящият образователен материал, но също и студенти от Югоизточна и Западна Европа. С напредването на работата ни по книгите осъзнахме интереса, който подобно издание би могло да породии у западни историци, лишени от нужните инструменти за изучаване на регионалната история. Една колекция от извори от всички страни на Югоизточна Европа на английски език би могла да бъде полезна за западната академична публика, която познава историята на Балканите почти изцяло от вторични библиографски източници.

Четири спирки по пътя от XIV в. до днес

Решихме да посветим първото помагало на **Османската империя**. При все че този период формира значителна част от общия исторически опит на народите на Югоизточна Европа, той е отхвърлен от наследниците му като част от тяхното колективно минало. Макар и да се преподава във всички страни, перспективата е винаги етноцентрична – от гледната точка на всеки един разказвач. Така познанията за тази велика империя, която е доминирала в Югоизточна Европа и в Източното Средиземноморие в течение на столетия, са погрешни и обременени. Възгледите за Османската империя се колебаят между прогреса и регреса, мултикултурния рай и потисничеството, освобождението и бедствието. Тези противоречащи си интерпретации са отразени и в западната историография върху специфичния исторически период.

Представянето на Османската империя като обща историческа основа не означава, че ѝ придаваме облика на „златен век“ на хармонично съжителство между балканските народи. Както споменахме по-горе, общият исторически опит включва сблъсъци и съжителство. Освен това Османската империя не е била статично и единно пространство. Подобно и на останалите мултиетнични и мултирелигиозни империи, тя е била белязана от вътрешни контрасти и се е развивала с течение на времето, преминавайки през етапи на напредък и кризи. В крайна сметка, по-задълбочените познания за нея спомагат за отстраняване на широко разпространения в Западна и християнска Югоизточна Европа стереотип за нейната културна „изостаналост“.

Нашата отправна точка е XIV в., когато османците се появяват за пръв път в региона и започват да покоряват Балканите. Решихме, че Помагало № 1 трябва да завърши с началото на XIX в. Въпреки че, очевидно, това не е краят на Османската империя, той съвпада с проявите на националните движения, които водят до създаването на балканските държави през XIX и XX в. Постепенният колапс на империите и установяването на националните държави върху техните руини е предмет на следващото помагало, което отчасти се преплита с първото, тъй като започва от XVIII в. Друга част от представянето на Османската империя е в книгата, посветена на Балканските войни. Така ние окуражаваме читателите да правят хоризонтални връзки между помагалата.

Помагало № 2, **„Нации и държави в Югоизточна Европа“**, е посветено на много болезнени и противоречиви проблеми. От националните движения в Османската империя до войните в Югославия, конфликтите между нациите в региона са били решаващи за неговата историческа еволюция. Дори днес новините за повече или по-малко „горещи“ инциденти, допитванията до общественото мнение, а също и някои аспекти на обучението по история потвърждават оцеляването на националните страсти. Естествено, предмет с толкова централно място в модерната история на региона не би могъл да бъде изключен. Друга дилема засягаше крайната точка на изложението: трябва ли да приключим с Първата световна война или пък да преминем отвъд Втората световна война? Имаше сериозни аргументи срещу включването на 90-те години на XX в. в тази книга, но накрая решихме, че е нужно да не пропускате тази

скорошна фаза на националистическите движения и конфликти, за да постигнем по-пълно разбиране на съвременното ни. В крайна сметка, някои национални държави в региона бяха създадени едва в този период.

Като изключим индивидуалните тематични категории, Помагало № 2 следва предимно хронологическия подход, за да не се превърне в теоретично упражнение за национализма, и за да демонстрира:

- 1) еволюцията в дефинирането на нацията;
- 2) географския и хронологическия обхват на националистическите движения, и оттам – разликите между тях;
- 3) различните фази във формирането на националните държави в Югоизточна Европа.

В по-голяма степен от останалите книги Помагало № 2 е подходящо за преподаване от различни перспективи, защото засяга същността на националното самоопределение и деконструира понятието за национална уникалност и автентичност. Най-големият принос на Помагало № 2 е, че то историзира нацията, очиствайки я от неисторичните представи за непрекъснатост и единство. Същевременно включва историята на Източна Европа в европейската и световната история, тъй като националната държава е централна тема и в новата и съвременна история на света.

Помагало № 3, „**Балканските войни**”, можеше да бъде част от Помагало № 2 и дори от Помагало № 1, тъй като представя решаващия момент от формирането на много от националните държави на Балканите и финалния колапс на Османската империя. В същото време този процес е изцяло „балканско събитие”, което, въпреки резултатите си, е разглеждано като доказателство за способността на балканските народи сами да решават съдбата си, без намесата на европейските „велики сили”. Той също така демонстрира относителната важност на религията в националистическите конфликти: в Първата балканска война съществува коалиция на християнските държави срещу мюсюлманската Османска империя, във Втората обаче опонентите очевидно не са определени по религиозен признак.

Помагало № 3 е най-краткото от четирите, тъй като е посветено на събития в рамките само на две години (въпреки че включва и няколко документа от по-ранни и по-късни времена). Подобно на Помагало № 4, и то е пример за краткосрочна история, в която се опитваме да проследим различните проявления на войната като опит, встрани от политическите и военните събития (които, във всеки случай, са отразени в учебниците). В същото време то предоставя и познания за инцидент в регионалната история, който е отразяван в западната историография като потвърждение за „особеностите” на региона, свързани с жестокостта в ситуации на конфликти. Не е случайно, че същата теза и пренасянето на термина „Балкански войни” бяха възкресени по време на войните в Югославия през 90-те години на XX в. Международната общественост остана с впечатлението, че кръвопролитията и националистическата омраза са ендемични за Балканския полуостров. По тази причина може би е полезно в класната стая да се правят сравнения между Балканските войни и последвалата ги Първа световна, която наистина промени определението за война.

Последната книга, Помагало № 4, застъпва голямо събитие от световната история, като по този начин:

- 1) включва регионалната история в глобален контекст;
- 2) постига моралните цели на обучението по история.

Наистина, ако историята се преподава, за да формира демократични граждани, **Втората световна война** предоставя едни от най-добрите уроци. Разбира се, страните от Югоизточна Европа не са избегнали тъмната страна на тази „тотална война”, което личи и от документите. В същото време, историята на този регион от Европа ни дава възможност да запознаем учениците с примери на хуманизъм и морални ценности чрез:

1) **Борбата срещу фашизма**. Мислехме, че по образователни причини трябва да поставим акцент върху съпротивата срещу тоталитарната идеология и върху бруталността на нацизма, най-вече чрез съпротивителните движения, зародили се в балканските страни в повече или по-малко масов мащаб. Малките истории на колективната визия в контекста на най-голямата криза на западната

цивилизация предоставят на учениците примери за поведение и им помагат да оценят морално човешките действия.

2) **Солидарността въпреки религиозните, политическите и националните различия.**

Струва си да се проследят индивидуални или колективни действия за подпомагане на човешки същества във време на война, в моменти на крайни морални дилеми и борби за оцеляване.

Същевременно, въпреки че Втората световна война представлява едно наистина изключително събитие, страданията като опит и преживяване във военно време са се превърнали в едно „общо място“. Тоталното опустошаване на градове и избиването на цивилни граждани почти заличава разликата между фронта и тила. Войната се опознава много добре и се превръща в „естествена“ част от политическия и социалния живот. Помагало № 4 показва общия опит на Югоизточна, Централна и Западна Европа, и поставя под въпрос „особеностите“ на балканската „бруталност“.

От друга страна, времевата близост на обекта на Помагало № 4 увеличава риска от разделящи прочити и тълкувания. Периодът след Втората световна война е еднакво болезнен за някои страни в Югоизточна Европа, така че интерпретацията на войната е обременена от следвоенните събития. Имайки предвид комплексността и международния обхват на последвалите процеси, решихме да приключим тази книга с момента на Освобождението, което е било различно за всяка страна. По този начин запазваме оптимизма от края на нацисткия кошмар, без да навлизаме в преките и косвените последици от следвоенните събития в Западна и Източна Европа. Още повече, че по време на Студената война страните в региона следват различни пътища и достигат накрая до включването си в Източна и Западна Европа (според терминологията на Студената война).

Методи на преподаване

Не е ясно дали четири помагала ще бъдат често използвани в класните стаи, нито пък смятаме, че това е сигурно. Съществува поредица от ограничения, които сме взели предвид при изготвянето на книгите:

1. ограниченото време за преподаване на история в учебната програма, което стеснява възможностите на учителите да я разнообразяват с нововъведения;
2. интересът на учениците към предмета „история“ постоянно намалява в полза на други видове знание, „по-модерни“ и привлекателни, например новите технологии;
3. недостатъчната професионална преквалификация на учителите за обновяване на техните знания и придобиване на умения за използване на алтернативен образователен материал. В резултат на това е трудно да се прецени степента, в която се постигат целите на обучението по история, така както са заложили в програмите, в хода на образователната практика.

Методите, които учителите по история могат да прилагат в преподаването по тези четири книги са много и разнообразни. Някои от тях очевидно вече са използвани в ежедневно обучение. Въпроси, подобни на онези, включени след всеки извор, и след повечето от дяловете, са първата стъпка от прехода към по-развити методи като симулации, ролеви игри, есета, активно учене. Някои теми предлагат повече възможности за независимо учене, например Втората световна война, за която учителят може да комбинира методи на устната история, игрални и документални филми. Във всеки случай помагалата предоставят средства за критичен подход към учебника, и са с потенциал за генериране на нови знания чрез рационално и критическо изследване. Успехът на подобно начинание зависи почти напълно от инициативата, наличните извори и методическия подход на обучителите.

Но критическият подход към учебниците не бива да бъде разбран погрешно. Учебниците имат различно качество и са не по-малко „автентични“, отколкото книга с извори. Трябва да стане ясно от самото начало, че решението ни да представим сбирка от документи, а не историографски труд, по никакъв начин не означава, че приемаме обективността или автентичността на изворите. Нашата цел е просто да демонстрираме разнообразието на интерпретации и гледни точки, предадени чрез самите извори. С

други думи, тук влизат в употреба сравнителният метод и мултиперспективният подход. В крайна сметка сме напълно наясно, че нашите сборници не могат да бъдат подбрани на случаен принцип; те отразяват специфични възгледи и интерпретации, както сме се опитали да изясним в уводните текстове.

Тези бележки се отнасят както за текстовете, така и за илюстрациите. Изображенията очевидно са по-привлекателни за младите хора и им помагат да си „представят“ миналото по-пълнокръвно. Но ние знаем, че и образите могат да подвеждат, така че и към тях трябва да се подходи по такъв критичен начин, както и към текстовете. „Четенето“ на образите, както и това на текстовете, предполага познаване на контекста, в който са създадени (социален, културен и др.). Опитавме се да дадем информация за изображенията, включени в помагалата, въпреки че в повечето случаи тяхното значение е в комбинация с текстовете, които се съдържат в същата глава. Тъй като книгите покриват седем века история, изображенията, които сме използвали, са от изключително разнообразен характер и затова изискват различни методи на анализ. Опитавме се да използваме широк кръг от илюстрации: снимки, афиши, карикатури, литографии, картини, рисунки към ръкописи, споменици, пощенски картички, марки, банкноти и др. Нашият критерий, като се оставят настрана някои неизбежни естетически предпочитания, беше да се конструират ментални картини чрез употребата на визуални документи. Например, изображенията на социалните типове в Османската империя ни помагат да реконструираме или просто да открием „различния“. Тук нека да припомним, че „различният“ не е непременно идентифициран с „другия“; културните разлики, породени с течение на времето, дори и между съвременници, не винаги означават конфликт.

Заключителни думи

Книгите в тази поредица са синтез от интензивни дискусии и спорове. Те също така са и приятна изненада от начина, по който работата на историка може да премахва граници. Понастоящем на Балканите съществува критична маса от учители по история, които се интересуват от работата си и са готови за промени. Нашата инициатива е насочена именно към тези преподаватели, които търсят средства и ръководство. Тези хора могат да действат като разпространители на новите идеи в обучението по история, което днес е в безспорна криза във всички европейски общества. Най-големият противник на това начинание ще бъдат не политическите и идеологическите реакции, а апатията и безразличието.

Затова предизвикателството пред нас е да пробудим у учениците интерес към познания за региона, в който е страната им, и да предоставим средствата за разбиране на настоящето в неговата многоизмерност и сложност. Този проект не е обикновено изследователско упражнение; той е свързан с предизвикателството, пред което са изправени страните на Югоизточна Европа във връзка с общото им бъдеще.

Съдържание

Увод	24
Хронология	26
Глава I: Османската експанзия в Югоизточна Европа	38
Ia. Първите етапи от съществуването на Османската държава в Анадола	38
I–1. Бракът на Орхан с дъщерята на текфура от Яр Хисар.	38
I–2. Завземането на Караджахисар и първото прочитане на хутбе в името на Осман Гази	39
Ib. Първите етапи от османското завоевание на Балканския полуостров	40
I–3. Противоречията между християнските държави на Балканите и ролята им в улесняването на османската експанзия	40
I–4. Ферман на Мурад I, който потвърждава правото на Евренос бей да управлява територията на Южна Македония (1386 г.)	40
I–5. Ролята на местните сътрудници в османската експанзия на Балканите	41
И 1. Баязид I пристига на помощ на обсадения Никопол в нощта преди битката с кръстоносците (1396 г.) – османска миниатюра (ок. 1584 г.)	42
I–6. Обяснения за османския успех срещу християните (XIV в.) – Григорий Палама и Ханс Шилтбергер	42
I–7. Християнски тимариоти в провинцията Арванид, Албания (1431/1432 г.)	43
I–8. Сръбски деспот като османски васал (1432 г.)	43
I–9. Падането на Ново бърдо (1455 г.)	44
I–10. Турски опустошения в Словения – писмо на хабсбургския управител на Карниола (1491 г.)	44
И 2. Османската армия печели битката при Мохач (1526 г.) – османска миниатюра (ок. 1588 г.)	45
И 3. Пленени жители на Белград (1521 г.)	45
I–11. Християнски пленници в Босна (1530 г.)	45
Ic. Падането на Константинопол / завладяването на Истанбул (1453 г.)	46
I–12. Византийски поглед върху падането на Константинопол – Георги Сфранцес	46
I–13. Повторното заселване на Истанбул по времето на Мехмед II	47
Id. Промени на населението и религиозни промени	47
I–14. Принудително преместване на население [сюрдюн] от Мала Азия на Балканите (в края на XIV в.)	47
I–15. Османски обещания, отправени към босненските селяни – писмо на крал Стефан Томашевич (1461-1463) до папа Пий II	48
I–16. Йоасаф, православен епископ на Видин, за насилствената и доброволната ислямизация (XV в.)	48
I–17. Кадийска регистрация на приемане на исляма от младо момче без баща (1636 г.)	48
I–18. Молба от младеж, желаещ да приеме исляма (1712 г.)	48

Глава II: Институциите на Османската империя	49
IIa. Султанът и Дворецът	50
II-1. Титлата, използвана от Сюлейман в кореспонденцията му с Фердинанд I (1562 г.)	50
II-2. Качествата на идеалния владетел, така, както са представени в поема, посветена от Джебелязаде на султан Селим II (1566-1574)	50
II-3. Смесени чувства спрямо братоубийството в императорското семейство – хрониката на Мехмед Нешри за екзекуцията на Кючук (Малкия) Мустафа	51
И 4. Императорски посланик на аудиенция при османския султан	52
И 5. План на двореца „Топкапъ” в Истанбул	52
Схема 1: Дворецът и централната османска администрация	53
II-4. Възкачването на Мустафа I на трона (1617 г.)	53
И 6. Императорски празник по време на военен поход	54
И 7. Султан Баязид II (1481-1512) на лов край Филибе [Пловдив]	54
IIb. Системата девширме	55
II-5. Системата девширме, описана от бивш еничарин	55
II-6. Християнска критика срещу системата девширме в Житието на Свети Георги Нови Софийски (1539 г.)	55
И 8. Записване на деца като девширме	56
II-7. Лютфи паша си припомня своята служба от времето, когато е взет чрез системата девширме	57
И 9. Агата на еничарите	57
IIc. Тимарската система	58
II-8. Османски правила, регулиращи разпределението на тимарите	58
II-9. Списък с приходи, събирани като тимар от страна на спахията	58
II-10. Преназначаване на държател на средно голям тимар	58
II-11. Съдебни решения за тимариоти, които не се включват във военните кампании (1635 г.)	58
И 10. Въоръжени спахии	59
IIд. Идеология на защита на поданиците и практикуване на справедливо управление	59
II-12. Препоръки на Мурад I при назначаването на Евренос бей за управител (1386 г.)	59
II-13. Ферман на Мехмед I, издаден в полза на монасите от манастира Маргарит, в района на Серес (1419)	60
II-14. Решение на кадията относно конфликт между християнин и еничарин (София, 1618 г.)	60
II-15. Решение на кадията относно конфликт между мюсюлманин и християнин (Видин, 1700 г.)	61
II-16. Общността на остров Миконос решава да се отърве от кадията (1710 г.)	61
II-17. Присъда срещу коджабашията Тодораки от Самакоджук (1762 г.)	62
II-18. Османска грамота за покровителство на босненски манастири (1785 г.)	62
IIe. Провинции и васални държави	63
II-19. Постановления относно статуса на Рагуза, потвърдени в ахиднаме, издадено от Мурад III (1575 г.)	63
II-20. Ахиднаме на Ахмед I за Трансилвания (1614 г.)	63

II–21. Автономията на Молдова (1716 г.)	63
II–22. Френският пътешественик Флаша за специалното положение на влашките князе (1741 г.)	64
Схема 2: Типология на териториалното османско управление (XVI в.)	65
Глава III: Религиозни институции, общности и практики	66
IIIa. Мюсюлманите	66
III–1. Надпис над портала на джамията „Сюлейманийе“ в Истанбул (средата на XVI в.)	66
III–2. Димитрие Кантемир за мюсюлманските молитви	67
И 11. „Сюлейманийе“ (джамията на Сюлейман I) в Истанбул (1550-1557)	68
И 12. Джамия от XIV в. в Изник (Никея)	68
III–3. Мюсюлманин, разсъждаващ за връзката между Аллах и дъжда (1779 г.)	68
И 13. Джамията на Хюсеин паша в Плевля, изградена през 1559 г.	69
И 14. Стенна украса в интериора на джамията на Хюсеин паша в Плевля	69
И 15. Орнаментални коранически надписи във вътрешността на „Ески Джами“ в Едирне (Одрин, XV в.)	69
И 16. Турска дама, яздейца камила на път за поклонение в Мека	69
III–4. Мюсюлманска хетеродоксия – шегите на бекташите	70
И 17. Астрономическа обсерватория в Истанбул (ок. 1580 г.)	70
И 18. Популарният герой Насреддин (Настрадаин) ходжа	70
IIIb. Християните	71
III–5. Изборът на Генадиос Схолариос за пръв православен патриарх след османското завоевание на Константинопол (1453)	71
И 19. Османски сребърен съд от XVI в. с гръцки надпис, използван за православни ритуали	71
III–6. Френският пътешественик Пиер Лескалопие за манастира „Свети Сава“ в Сърбия (1574 г.)	71
III–7. Павел от Алепо за молдовските църкви (средата на XVII в.)	71
III–8. Козма Етолийски призовава християните да образуват децата си	72
И 20. Манастирът Воронец в Молдова (построен през 1488 г., външните фрески са от 1547-1550)	72
III–9. Кирил Пейчинович за напрежение между православни селяни и свещеници (1816 г.)	72
И 21. Тайната вечеря – фреска от манастира Ставроникита, Атон (1546 г.)	73
И 22. Манастирът Острог в Черна гора, 1650 г.	73
IIIc. Евреите	74
III–10. Писмо на Исаак Царфати, равин на Едирне (Адрианопол, Одрин), до евреите в Централна Европа (средата на XV в.).	74
III–11. Елия Капсали за благоденствието на евреите в Османската империя при Мехмед II	75
III–12. Еврейско сектантство: случаят на Сабатай Цви (1666 г.)	75
И 23. Еврейски лекар – френска гравюра (1568 г.)	76
IIIд. Религиозно съжителство и дискриминация	76
III–13. Диалог на религиозна тема по време на пленничеството на Григорий Палама (1354 г.)	76

III–14. Съжителството на различни религиозни общности в османските градове (ок. 1660 г.)	77
III–15. Отношенията между православните, католиците и лутераните в България и Влахия (1581 г.)	78
III–16. Фетва на Ебу Сууд относно мюсюлманите шиити (средата на XVI в.)	78
III–17. Имперска заповед срещу „франкския“ прозелитизъм сред арменците в Източен Анадол (1722 г.)	79
III–18. Османските власти в Босна посредничат между православните и католиците (1760 г.)	79
III–19. Имперски ограничения за немюсюлманите (1631 г.)	80
III–20. Екзекуция на православен, облечен в неподходящи дрехи (1785/1789 г.)	80
III–21. Имперска заповед за църква, построена без позволение в Станимака (Асеновград), близо до Пловдив (1624 г.)	80
III–22. Християнска нетолерантност към хора от различни религии, живеещи като двойка (Кипър, 1636 г.)	81
III–23. Религиозни разпоредби в Трансилвания (1653 г.)	81
III–24. Антиеврейско решение на епископския събор в Стон, Рагуза (Дубровник, 1685 г.)	81
III–25. Привилегия за евреин в Рагуза (1735 г.)	82
III–26. Мъченичеството на света Кирана в Солун (1751 г.)	82
И 24. Османска миниатюра на Възнесение Христово (1583 г.)	83
Глава IV: Социални типове и ежедневиe	84
IVa. Елити и обикновено население	84
IV–1. Презрението на османския елит към турските селяни	84
Османски социални типове	85
И 25. Акънджии	85
И 26. Спахия	85
И 27. Еничарин	86
И 28. Войници в Албания – рисунка на Жан-Батист Илер (1809 г.)	86
И 29. Шейх-юл-ислям.	86
И 30. Високопоставен османски писар	87
И 31. Арабски търговец	88
И 32. Търговец от Дубровник (Рагуза)	88
И 33. Османски шивач	88
И 34. Овчар	89
И 35. Рибар	89
И 36. Дервиш	90
И 37. Арменски монах	90
И 38. Православният патриарх на Константинопол	91
И 39. Великият равин на Истанбул (края на XVIII в.)	91
И 40. Знатен християнин от XVIII в.	92
И 41. Един прочут аянин: Али паша Янински (1741-1822) – рисунка от Луи Дюпре (1819 г.)	92
И 42. Османски сарафин	93
И 43. Драгоман: Пиер Ямоглу, преводач във френското посолство (1787 г.)	93
И 44. Шведски посланик (1788 г.)	93

И 45. Роб на галера, носещ дажбата си вода	94
IVb. Животът в селата	94
IV–2. Предписание за селското самоуправление във Видинска област (1587 г.)	94
IV–3. Задълженията на селянина да обработва парцела си (поземлен закон на Караман, 1525 г.)	94
И 46. Българска къща от Трявна (XVIII в.)	95
IV–4. Български къщи край Русе, описани от френския пътешественик Пиер Лескалопие (1574 г.)	95
IV–5. Описание на хората край Пловдив и тяхното облекло от Ханс Дерншвам (1553-1555)	95
IV–6. Храната и напитките в Албания (ок. 1810 г.)	95
И 47. Стая в Арбанаси (XVIII в.)	96
IV–7. Пътуване през български села (1761 г.)	96
И 48. Жени, перящи на открито (Лариса, началото на XIX в.)	97
И 49. Мъже и жени от остров Парос свирят на музикални инструменти и танцуват	97
IV–8. Пътища и писма в османска Албания (ок. 1900)	97
IVc. Животът в градовете	98
IV–9. Описание на Белград (1660 г.)	98
И 50. Турчин, пътуващ с големи кошове за пресни плодове и зеленчуци	100
IV–10. Резиденцията на влашкия княз Константин Маврокордат, описана от френския пътешественик Флаша (средата на XVIII в.)	100
И 51. Шествие на пекарите в Истанбул (1720 г.)	101
IV–11. Устав на гилдията на бакалите в Мосхополис (1779 г.)	101
IV–12. Договор с чирак от остров Скирос (1793 г.)	101
И 52. Османски дечица на въртележка по време на байрамските празненства	102
IV–13. Фетва на Ебу Сууд относно имперска забрана за кафенетата (третата четвърт на XVI в.)	102
IV–14. Кръчмарска песен от Сень	102
IV–15. Евлия Челеби описва белградската баклава	103
IV–16. Менюто на Шевки Мула Мустафа (Сараево, втората половина на XVIII в.)	103
IVd. Живот на ръба на различни граници	103
IV–17. Османски воини-делии, описани от френския пътешественик Никола де Николаи (1551 г.)	103
И 53. Османски воин-делия (XVI в.)	104
IV–18. Институцията на кръвно братство на босненската граница (1660 г.)	104
IV–19. Османци молят за доктор от Рагуза (1684 г.)	105
IV–20. Писмо на Шимун Кожичич Беня, епископ на Модрус, до папа Лъв X (1516 г.)	105
IV–21. Писмо на Фран Кръсто Франкопан до Гаспар Чолнич (1670 г.)	106
IV–22. Песен за хърватите, които нападнали Кладуша	106
IV–23. Крали Марко пие вино по време на Рамазана	107
IV–24. Християнско влияние върху албанците мюсюлмани (ок. 1900 г.)	107
IV–25. Писмо от Петър Петрович Негош до Али паша Ризванбегович (вероятно от 1843 г.)	107
IVe. Поглед към живота на жените	108
IV–26. „Царски” брак през XV в.	108
IV–27. Албанските жени (ок. 1810 г.)	109
IV–28. Солидарност между християнките – мъченичеството на света Филотея	109

(1589 г.)	109
И 54. Атинянка (1648 г.)	109
IV–29. Устав на женския сапунджийски еснаф в Трики, Тесалия (1738 г.)	110
IV–30. Развод в село край София (1550 г.)	110
И 55. Туркиня с деца (1568 г.)	110
IV–31. Кадийска регистрация на делото на кипърска жена, получила развод, след като приела исляма (1609 г.)	111
И 56. Момиче от планините на Северна Албания (началото на XX в.)	111
IV–32. Кадийска регистрация на развод на мюсюлманин с християнка (1610 г.)	111
И 57. Туркиня в облекло, предназначено за извън дома – френска рисунка (ок. 1660 г.)	111
IV–33. Прелюбодеяние на еничарин с мюсюлманка в Истанбул (1591 г.)	112
IV–34. Коментари на лейди Мери Уортли Монтегю за османските жени (1717 г.)	112
Глава V: Елементи на кризата	114
Va. „Природни“ бедствия	114
V–1. Глад в Истанбул (1758 г.)	114
V–2. Земетресение в Истанбул (1766 г.)	115
V–3. Чума в Букурещ (1813 г.)	115
Vb. Политическата криза в Истанбул	116
V–4. Решения за кризата в Османската държава в трактата на Кочи бей (ок. 1630 г.)	116
V–5. Пратениците на молдовския княз Константин Маврокордат привеждат доводи, че е необходимо да подкупят много хора в Истанбул (1741 г.)	116
Vc. Войни, въстания и размирици	117
V–6. Селяни, бягащи в градовете (1665)	117
V–7. Въстанието на Мехмед ага Бояджиоглу в Кипър (ок. 1680 г.)	117
V–8. Доклад до папата относно Чипровското въстание (1688 г.)	118
V–9. Сърбите бягат, бойки се от османски репресии (1690 г.) – свидетелството на Атанасие Дякон Сърбина	119
V–10. Молдовско въстание срещу османците (1711 г.)	119
V–11. Доклад от венецианския главен надзорник за Далмация относно влиянието на Шчепан Мали в Черна гора, 1767 г.	120
V–11. Дневник на хабсбургски офицер, описващ обсадата на Дубица (1788 г.)	121
V–12. Несигурност по време на пътуване из Албания (ок. 1900 г.)	121
V–13. Нападение на Топал Ибрахим в Казанлък (1809 г.)	122
V–14. Съчетание на бедствия в разказа на българския учител Тодор от Пирдоп, край София (1815-1826)	122
V–16. Писмо от Петър Петрович Негош до Йосип Йелачич (3 юни 1849 г.)	123
Библиография	124
Бележки за координаторите	128
Бележки за сътрудниците	130
Списък на учителите, участвали в семинарите за оценка	131
Карта 2: Османската империя и Европа (1600 г.)	132

Увод

Османската империя е една от големите политически сили, които оформят историята на Югоизточна Европа за много дълъг период от време. Всъщност, от XIV в. чак до началото на XX в., Османската държава е най-голямата политическа структура в региона.

Този факт, разбира се, не е единствената причина за изучаването на османската история в Югоизточна Европа. Османската империя е важна за колективното самоопределение на нациите в региона. Борбата срещу османците е важен довод за ориентацията на тези нации към християнска Европа. Освен това османското господство често пъти е определяно и като водещ фактор за икономическата изостаналост и политическите безредици, които и до днес раздират много от страните в региона. Въпреки казаното, тук нямаме намерение да коментираме „за“ или „против“ османската отговорност за тези явления. Вярваме, че чрез проучването на различни извори от османския период и от нашата обща история, ще можем да оценим тези въпроси, както и много други, по един независим начин.

Има и друга причина за поредното преосмисляне на османската история. През последните няколко десетилетия османистиката бе едно от най-динамичните полета в историческото познание, не само в Турция и в другите държави от Югоизточна Европа, но и в Западна Европа, Съединените щати и дори в Япония. Историчите наскоро получиха достъп до различни нови извори, които им дадоха възможност да изследват нови проблеми с помощта на стари и нови методи. Следователно нашата интерпретация на османската история сега е по-богата, по-подробна и по-добре балансирана. В допълнение, много от фактите, които преди се смятаха за безспорни, бяха поставени под въпрос и/или отхвърлени от по-новите изследвания.

Често се твърди, че Османската империя е турска държава. Наистина основателите на Османската държава и династия са от тюркски произход, но чрез завоеванията си империята постепенно обхваща огромен брой народи с различни религиозни вярвания, говорещи на различни езици. Освен това, през по-голямата част от историята си, османската управляваща класа е твърде разнообразна етнически. Всъщност от „класическата епоха“ на Мехмед II и Сюлейман I чак до надигането на национализма през XIX в., членовете на османската управляваща класа възприемат названието „турци“ за синоним на грубоватите, неграмотни селяни от Мала Азия, с които вярват, че имат възможно най-малко допирни точки. Съответно, османските чиновници и интелектуалци никога не наричат държавата си „турска“; наричат я *devlet-i aliye* („извисената държава“) или *devlet-i ali-Osman* („държава на дома на Осман“).

Лоялността към династията е, както в повечето държави от Средновековието и Ранното ново време, далеч по-важна, отколкото каквито и да било етнически връзки. „Османският деспотизъм“ също така е поставен под въпрос в повечето нови исторически изследвания. Най-сериозният аргумент, повдигнат срещу тази концепция е, че тя не признава промените. Османското общество се променяло значително по време на продължителното си съществуване. Вярно е, че поне през т.нар. „класическа епоха“ султаните упражняват огромна власт и претендират, че имат пълен контрол над владенията си. Но една такава империя, която се простира на три континента, никога не е лесна за контролиране, особено като имаме предвид ограничените технически средства в света на Късното средновековие и Ранното ново време.

Дори прочутата тимарска система, която позволява на султаните да контролират най-важната част от армията си, в действителност е само определено средство, обикновено използвано в развитите селскостопански общества, в определена зона и сред определено население, за постигане на местно ниво на онова, което не може да се постигне (с оглед ниското ниво на монетаризация, преиндустриалния транспорт и комуникационна технология) в цялата страна. С други думи, да разпростре властта на управляващия елит над земята и селяните, и да поддържа закона и реда, като освен това прехвърля

излишъка от преките производители към себе си. Нито контролът на султаните над тимарите, нито монополът им над огнестрелното оръжие (Османската империя може да бъде разглеждана като „империя на барута“, подобно на някои други големи държави от Ранното ново време), успяват да оцелеят след кризата от края на XVI в.

При това, въпреки че султаните твърдят, че тяхната власт е абсолютна, както правят впрочем и повечето „абсолютни“ монарси в Азия, в Европа и в други части на света, те трябва да се съобразяват с ограниченията, наложени от Свещения закон на Бога – в османския случай това е Шариатът. Султаните често пъти преодоляват тези ограничения с помощта на шейх-юл-исляма, но, постъпвайки по този начин, те явно показват, че властта им не е безгранична.

Или, за да го кажем по-ясно, „деспотичната“ власт на османските султани зависи на теория от Бога и на практика – от свързани с хората обстоятелства.

Противопоставянето между обществата и населението на Югоизточна Европа и завоевателите / потисниците османци е централна тема в повечето от нашите национални исторически разкази. Ясно е, че се случват множество конфликти и жестокости, както по време на завоеванието, така и по време на продължителното османско управление. Но конфликтът не играе най-важна роля в цялостната история на Югоизточна Европа през XIV-XX в.

Всъщност в много други общества, управлявани от големи наднационални и мултирелигиозни империи, хората не само се съпротивляват, но търсят и начини да се приспособят към различни ситуации, и се стремят към по-добър живот за себе си и за общностите, към които принадлежат. Понякога такъв тип поведение предполага „договаряне“ с господарите и дори активно сътрудничество с тях, за да се постигнат някакви индивидуални или колективни привилегии. Това можело да означава подчинение на властите или пък обратно – избор между една или друга форма на пасивна или активна съпротива. Но означавало също, че ежедневието често пъти е много по-важно, отколкото „политическите“ проблеми. Най-новите изследвания ни предоставиха важни данни относно практическите аспекти на живота по време на османското управление, които осветляват модели, общи с онези в други региони в същата епоха; елементи, общи за цяла Югоизточна Европа, както и специфични черти на определени области. Чрез сравнителния анализ на съвременната наука, историческата „изключителност“ на Югоизточна Европа под османска власт постепенно се изпарява. Приликите с други региони и с нашето собствено общество я правят позната за нас. Разбира се, разликите съществуват и са отразени от анализите на съвременните изследвания, но те никога не достигат до точката, която превръща историята на Югоизточна Европа в рамките на Османската империя, в една екзотична градина. Тези разлики само ни помагат да постигнем по-добро разбиране за сложността на миналите и съвременните общества, което, всъщност, е една от централните задачи на историческото познание по целия свят.

Тази книга е опит да се даде възможност на учителите, учениците и учените да погледнат по нов начин към историята на Югоизточна Европа под османска власт. За да избегнем преплитането с второто помагало от проекта, посветено на нациите и държавите в Югоизточна Европа, последният век от съществуването на Османската империя не е включен тук. Поради това завършваме с края на XVIII в., представяйки само няколко извора от началото на XIX в. Дори при това ограничение беше невъзможно да бъдат илюстрирани, с оглед на ограничения брой страници, всички аспекти и детайли от петте века история на Югоизточна Европа в Късното средновековие и Ранното ново време.

Необходимо беше да определим приоритетите си и да направим съответните избори. Някои аспекти, въпреки важността им, трябваше или да бъдат пропуснати, или да бъдат споменати накратко. В нашия подбор на изворите разчитахме на приноса на колегите си и се опитахме да представим балансирана картина, както в географско, така и в тематично отношение. Въпреки това сме наясно, че някои читатели и/или потребители на това помагало биха искали да включат и други текстове или визуален материал. Все пак вярваме, че сме постигнали целта си за насърчаване на учителите, учениците, а също и на професионалните историци да възприемат в нова светлина разнообразието и сложността на историята на Югоизточна Европа по време на управлението на Османската империя.

Хронология

Османски султани	Политически процеси	Политически и военни събития	Териториални промени	Общество и култура	По-важни събития извън Османската империя	
Осман I (1281-1324)	Ок. 1300-1345 г. – първоначална османска експанзия в Северозападна Мала Азия, за сметка на Византийската империя; по време на този период Османският емират е в конкуренция с други турски княжества в Мала Азия. Постепенно привличане на мюсюлманските учени (улема) в османската политическа система.	1302 г. – победа на Осман над византийците при Бафеон.			1307 г. – разпадане на Селджукския султанат Рум; турските княжества в Мала Азия стават преки васали на монголската (Илханидска) държава в Персия.	
Орхан (1324-1362)		1345 г. – първото османско военно начинание в Европа, в подкрепа на бъдещия византийски император Йоан VI Кантакузин (1347-1354).	1326 г. – Завладяването на Бруса (Бурса), последвано от Никея (Изник, 1331 г.) и Никомидия (Измит, 1337 г.).	Промяна на византийските градове в османски (предимно мюсюлмански); процесът постепенно се разпростира в Мала Азия и на Балканите през XIV и XV в. „Орхание“ – първата Т-образна джамия.	1335 г. – разпадане на Илханидската империя. Османското княжество (емират) става независимо.	
			1345 г. – завладяване на емирата Караси, заедно с източния бряг на Дарданелите.			1337-1453 – Стогодишната война между Англия и Франция. 1341-1354 – гражданска война във Византия.
				1354 г. – завземането на Галиполи.	1346-1347 – Черната смърт нахлува в Югоизточна Европа от Кафа и засяга голяма част от региона.	
						1345-1353 – голямата чумна епидемия („Черната смърт“) в Азия, Европа и Северна Африка.

Мурад I (1362-1389)	1354-1402 – Османската експанзия в Югоизточна Европа; през този период турските гранични бойци често действат самостоятелно, като постепенно са включени в османската политическа система; османците	1371 г. – османската победа при Черномен (Чирмен) над сърбите.	1361-1369 – завладяване на Тракия, заедно с Одрин (Едирне).		1355 г. – смъртта на Стефан Душан (1331-1355) – упадък на Сърбия.
	комбинират различни политически механизми на експанзия: споразумения с държавите в Югоизточна Европа (възприемани като данъчно зависими), брачни съюзи, пряка анексия и раздаване на тимари на бойците, колонизация на турци от Мала Азия и т.н. През 90-те години на XIV в. Баязид ускорява темпа на имперската интеграция, като така предизвиква недоволството на турците от Мала Азия и т.н.		70-те - 80-те години на XIV в. – завладяване на Македония и части от Гърция и Албания.	1378-1391 – „Йешил“ джамия (Зелената джамия), Изник.	
Баязид I (1389-1402)		1389 г. – първата битка на Косово поле; османците побеждават балканската коалиция, начело със сръбския княз Лазар; Сърбия плаща данък на Османската държава.	1390-1391 – първа османска анексия на турски княжества в Югозападна Мала Азия (Сарухан, Айдън, Ментеше и т.н.).		1370-1405 – управление на Тимур Ленк.
		1396 г. – битката при Никопол; Баязид I побеждава кръстоносна армия, начело със Сигизмунд Люксембург, крал на Унгария.	1396 г. – със завладяването на Видин завършва включването на България в османските владения.		1385 г. – Полско - литовската уния.
			1397-1398 – Баязид приключва с овладяването на по-голямата част от Мала Азия.		
1402-1413 – между-царствие и гражданска война между синовете на Баязид I.		1402 г. – битка при Анкара. Баязид I е победен и пленен от Тимур Ленк.	1402 г. – Тимур възстановява някои турски княжества в Мала Азия.	1403-1414 – „Ески“ джамия в Едирне (Одрин).	
Мехмед I (1413-1421)	Внимателно възстановяване и възобновяване на османската държава; подновена, но благоразумна експанзия и на Балканите, и в Западна Мала Азия.	1419-1420 – османски кампании по Долния Дунав. Влахия става васал.	1419-1420 – овладяване на Добруджа, Гюргево и Турну.	1416 г. – въстание на шейх Бедредин; победен от Мехмед I.	

Мурад II (1421-1451, с прекъсване 1444-1446)			1425-1428 – Пълна анексия на Югозападна Мала Азия (княжествата Айдън, Ментеше, Теке, Гермиян и др.).	1421-1437 – Комплексът „Мурадие“ в Бурса, украсен от керамици от Табриз.	
			1430 г. – окончателно овладяване на Солун от османците.		
			1439 г. – първо завладяване на Сърбия от османците.		1439 г. – на събора във Флоренция византийският император Йоан VIII се съгласява на уния между православната църква с Рим в замяна на антиосмански кръстоносен поход.
	Под влияние на използваната от унгарците артилерия, османците започват еклектична употреба на огнестрелни оръжия.	1443 г. – унгарски поход на Балканите, успешно въстание в Албания, начело със Скендербег (Георги Кастриоти).	1443 г. – османците отстъпват от Сърбия и Албания.		
	Окончателно превръщане на османската държава в империя („класическата епоха“), създаване на структурата на Двореца и на ясен йерархичен социален ред; частично отстраняване и отнемане на властта от старата аристокрация на основателите с помощта на капъкулу (султански роби)	1444 г. – нова унгарска кампания на Балканите, разгром край Варна.			
		1448 г. – втора битка на Косово; османска победа над унгарската армия, водена от Янош Хуняди.			
Мехмед II (1444-1446; 1451-1481)			1453 г. – завладяването на Константинопол.	Константинопол се превръща в османска столица – Истанбул.	1453 г. – край на Стогодишната война, победа на Франция.

		1456 г. – османско поражение при Белград от Янош Хуняди.	1455-1456 – Молдова става васал.	„Света София“ е превърната в джамия. Построени са дворецът „Топкапъ“ (до 1478), покритият пазар (бедестан, безистен) и няколко джамии (сред които „Фатих“ джамия, 1463-1470).	1455 г. – Гутенберг отпечатва Библията.	
			1459 г. – окончателно завладяване на Сърбия.	1460 г. – завладяване на Атинското херцогство, на деспотството Мистра и на по-голямата част от Морея.	1454 г. – патриарх Генадий създава Патриаршеската академия в Константинопол.	
			1461 г. – завладяване на византийската Трапезундска империя.			
		1463-1479 – османско-венецианска война.	1463 г. – завладяване на по-голямата част от Босна.			1462-1505 – Управление на Иван III в Московската държава, завладяване на различни руски княжества и независимост на Русия от Златната орда (1480 г.).
			1468 г. – завладяване на Караман (Мала Азия).			
		1473 г. – победа на османците над Узун Хасан при Отлукбели. Укрепване на османската власт в Анадола.	1470 г. – завладяване на Негропонте (Евбея).			
		1475 г. – битка при Васлуй; османците са разбити от Стефан Велики, княз на Молдова (1457-1504).	1475 г. – османско завоюване на Кафа (генуезка колония в Крим), Кримското татарско ханство става османски васал.	1476 г. – първата гръцка книга, отпечатана в Милано (Константинос Ласкарис, <i>Epitomi tōn oktō tou logou merōn</i>). [„Кратко изложение за осемте части на речта“].		1469-1492 – управление на Лоренцо ди Медичи във Флоренция; зенит на Ренесанса.
			1479 г. – завладяване на по-голямата част от Албания.			
			1480 г. – османското завоюване на Отранто (Южна Италия), изгубено през 1481 г.			

Баязид II (1481-1512)	Политика на успокояване на вътрешните напрежения, следствие от „деспотизма“ на Мехмед II, при запазване на базисните постижения на централизацията.		1483– г. – завладяване на Херцеговина.		
			1484 г. – завладяване на Килия и Четатя Алба (Аккерман, Белград Днестърски); Молдова губи излаза си на Черно море.	1492 г. – прогонване на сефардските евреи от Испания: голяма част са посрещнати добре и настанени в Османската империя. 1493 г. – първата еврейска печатница в Истанбул, създадена от сефардски евреи, дошли от Испания.	1489 г. – Кипър става венецианска територия.
		1499-1503 – османско-венецианска война.	1498 г. – Османска анексия на вътрешността на Черна гора; крайбрежието остава под венецианско управление. Завладяване на венецианските крепости в континентална Гърция и Албания.	1493 г. – първата славянска печатница в Югоизточна Европа в Цетине, Черна гора (под венецианско влияние); през XVI в. славянското печатно дело се разпространява във Влахия (1508 г.), Босна, Сърбия и Трансилвания, но повечето печатници работят за кратко време.	1492 г. – Колумб открива Америка. 1494 г. – френска кампания в Италия; начало на Италианските войни.
			1499-1540 – завладяване на Лика и част от Далмация.	1505 г. – джамия на Баязид II в Истанбул.	1497-1498 – Васко да Гама открива морския път от Португалия до Индия. 1502 г. – установяване на династията Сефевиди в Персия, която става шиитска.
Селим I (1512-1520)	Енергично потискане на вътрешните проперсийски настроения в Анадола и значителна експанзия в Близкия изток, което значително увеличава мюсюлманския компонент в Османската империя.	1514 г. – битка при Чалдъран, голяма османска победа над Персия.	1514-1515 – овладяване на Източна Мала Азия.		
		1516 г. – битка при Мардж Дабик, голяма османска победа над мамелюците.	1516-1517 – овладяване на Сирия, Палестина и Египет. Османско покровителство над Мека и Медина.		1517 г. – „95 тезиса“ на Мартин Лутер във Витенберг, Германия, начало на Реформацията.

			1519 г. – Алжир признава османското върховенство.		1519 г. – Карл V е избран за император на Свещената Римско-германска империя; също така е крал на Испания от 1516 г., обединява значителните си владения и ги консолидира под династията Хабсбурги, като става основен противник на османците.
Сюлейман I Законодателя (1520-1566)	Зенит на османската мощ; експанзия в Европа и Азия, съчетаваща военно могъщество с широка дипломатическа активност; систематизация на османското право и администрация.		1521 г. – завладяване на Белград.		1519-1522 – първото околосветско пътешествие на Магелан.
			1522 г. – завладяване на Родос.		
		1526 г. – битка при Мохач, голяма победа над Унгария.		1526 г. – начало на Моголската империя в Индия.	
		1529 г. – начало на османско-хабсбургския конфликт в Унгария, първата османска обсада на Виена се проваля.	1534-1535 – завладяване на Ирак.		
		1538 г. – успешна османска кампания в Молдова.	1538 г. – анексия на Бендер (Тигина).		
		1541 г. – нов поход на Сюлейман в Унгария.	1541 г. – анексия на Централна Унгария (провинцията Буда); Трансилвания става васално княжество.		
				1543 г. – Коперник публикува <i>De revolutionibus orbium coelestium</i> [„За въртенето на небесните сфери“].	
				1545-1563 – събор в Тренто; католическата Реформация (Контрареформация).	

			1551-1552 – присъединяване на Банат.		1551-1556 – Русия завладява Казанското и Астраханското татарски ханства.
		1555 г. – османско-персийски мир в Амасия. Източната граница на Османската империя се стабилизира.			1555 г. – Аугсбургски религиозен мир в Германската империя.
					1556 г. – абдикация на Карл V; разделяне на хабсбургските владения между испанската и австрийската линия.
					1562-1598 – религиозни войни във Франция.
Селим II Пияницата (1566-1574)		1571 г. – османският флот е разбит от флотата на Свещената лига при Лепанто.	1566 г. – османско завоюване на Хиос. 1570-1571 – завладяване на Кипър.	1567 г. – първата арменска печатница в Истанбул. 1569-1575 – джамията „Селимие“ в Одрин (Едирне), построена от Мимар Синан.	1566 г. – начало на антииспанската революция в Нидерландия.
Мурад III (1574-1595)	Финансова криза, девалвация на акчето и инфлация.	1578-1590 – изтощителна война с Персия.	Завладяване на Азербайджан и на някои персийски провинции.	1580 г. – разрушаване на астрономическа обсерватория в Истанбул по заповед на султана, следващ възражения на религиозни лидери.	1587-1629 – управление на Абас I в Персия, зенит на мощта на Сефевидите.

				1583- 1586 – комплексът „Мурадие“ в Маниса.	1588 г. – поражение на испанската Армада (Grande y Felicísima Armada) от английския флот.
Мехмед III (1595-1603)	Тежка вътрешна криза в Османската империя; дълги войни с Хабсбургите и с Персия, които създават финансови трудности и упадък на традиционната военна организация, особено на спахийските части; постепенно насочване на Османската империя към използване на наемници (левенд) и към разширяване на откупването на данъци (илтизам).	1593-1606 – изтощителна война със Свещената лига, водена от австрийските Хабсбурги; антиосманско въстание в румънските княжества (1594 г.).	Османците губят завоеванията от 1578-1590; първите големи териториални загуби на Османската империя.	1596-1609 – джелялийски бунтове в Мала Азия. 1609-1616 – джамията на Султан Ахмед (Синята джамия) в Истанбул.	1598 г. – Нантски едикт на толерантността към френските калвинисти. 1603 г. – смъртта на Елизабет I (1558-1603); Джеймс I Стюарт, крал на Шотландия става крал и на Англия, обединявайки двете кралства.
Ахмед I (1603-1617)		1602-1612 – война с Персия. 1606 г. – мир от Житваторок с австрийските Хабсбурги.			
Мустафа I (1617-1618)					1618-1648 – Тридесетгодишната война.
Осман II (1618-1622)	Опити за вътрешни реформи предизвикват еничарски бунт; султанът е свален от власт и убит.	1620-1634 – война с Полско-литовската държава за контрол над Молдова.			
Мустафа I (1622-1623)					
Мурад IV (1623-1640)	Твърда политика за възстановяване на закона и реда.	1623-1639 – война с Персия. След първоначални поражения от Абас I, походите на Мурад IV и мирният договор от Каср-и-Ширин (1639 г.) възстановяват границите от 1555 г. и 1612 г.		1627 г. – гръцка печатница, основана в Истанбул, от патриарх Кирил Лукарис; затворена от османците след екзекуцията на патриарха (1638 г.). 1635 г. – Реван Кьошк в двореца „Топкапъ“.	

Ибрахим I Лудия (1640-1648)		1645-1669 – изтощителна война с Венеция.	Завладяване на Крит (напълно постигнато едва през 1669 г.).		1640 г. – начало на Английската гражданска война между краля и Парламента.
Мехмед IV (1648-1687)	След няколко години на вътрешни размирици, великите везири от фамилията Кьопрюлю успяват да укрепят службата на великите везири, да възстановят вътрешния ред и да възобновят външната експанзия.	1656 г. – Мехмед Кьопрюлю паша е обявен за велик везир и получава пълната власт, за да управлява империята.		1648-1657 – прочутият османски географ и историк Кятиб Челеби (1609-1657) написва своя географски трактат „Джиханнюма“ („Огледало на света“).	1648 г. – казашко въстание в Украйна, водено от Богдан Хмелницки; криза в Полско-литовската държава.
		1661 г. – Фазъл Ахмед Кьопрюлю паша наследява баща си като велик везир (1661-1676).			1655-1660 – Първата Северна война. 1661 г. – начало на личното управление на Луи XIV във Франция (крал от 1643- 1715); зенит на френския абсолютизъм. 1685 г. – отмяна на Нантския едикт във Франция.
		1672-1676 – война с Полско-литовската държава.	Завладяване на Подолия.		
		1683 г. – втора османска обсада на Виена; османците са разбити при Виена от австрийски и полски войски.			
		1684 г. – формиране на Свещената лига (Австрия, Полско-литовската държава, Венеция, Папската държава, от 1686 г. и Русия).	1686-1687 – австрийските войски овладяват Унгария и Трансилвания.		1687 – Исак Нютон, <i>Philosophiae naturalis principia mathematica</i> [„Математически принципи на естествената философия“].

Сюлейман II (1687-1691)	Големи монетарни и данъчни реформи възстановяват османските финанси, така че да могат да посрещнат войната.		1688-1690: временна османска окупация на Белград и на други части от Сърбия.	1690 г. – първо „велико сръбско преселение“ от Южна Сърбия и Косово в Славония и Унгария, след като османците си връщат Белград.	1688 г. – Славната революция в Англия, която става парламентарна монархия. 1689 г. – начало на личното управление на Петър I (1682-1725) в Русия.
Ахмед II (1691-1695)				1694 г. – княз Константин Бранковяну създава Гръцката ("бейска") академия в Букурещ; през XVIII в. подобна институция е създадена и в Яш (Молдова).	
Мустафа II (1695-1703)	1695 г. – реорганизация на системата за откупване на данъци, с въвеждането на пожизнените права (маликяне); новата система укрепва властовата основа на семействата на първенците (аяни) в провинциите, които получават огромни наследствени имения.	1697 г. – поражение в битката при Зента от австрийците. 1697 г. – формиране на княжество под властта на князе -владици от фамилията Петрович-Негош в Черна гора.	Загуба на Унгария (заедно със Славония) и Трансилвания в полза на Хабсбургите. Морея, Лика и по-малки далматински територии – към Венеция; Подолието – към Полша и Азов – към Русия.	Ок. 1700 г. – княз Димитрие Кантемир (1673-1723), който е и композитор, написва трактат по османска музика, включващ нотирана сбирка на 353 инструментални мелодии.	
Ахмед III (1703-1730)		1710-1711 – война с Русия.	Възвръщане на Азов. 1715 г. – завладяване на Морея от венецианците.	1720 г. – „Сурнаме-и Вехби“ - разказ за празненствата по повод на обрязването на султанските синове, написан от поета Вехби и илюстриран със 137 миниатюри от Левни (1673-1736).	1701-1714 – война за испанското наследство. 1722 – афганска инвазия в Персия; разпадане на управлението на Сафавидите.

	Така наречената „епоха на лалетата“, представляваща културно обновление, опити за вътрешни реформи и отваряне към Запада; подкрепени са от великия везир Ибрахим паша Невшехирли (1718-1730), но приключват с еничарски бунт, който води до неговата оставка и абдикацията на султана.	1715-1718 – война с Венеция и Австрия; османско поражение, мирен договор от Пожаревац.	1716-1718 – Банат, Северна Сърбия и Олтения (Западна Влахия) са предадени на австрийците.		
			1722-1725 – завладяване на Грузия, Азербайджан и Ширван, след хаос в Персия.		1726-1730 – възстановяване на персийската власт при Надир (шах от 1736 до 1747).
			1730 г. – загуба на Азербайджан и Ширван в полза на Надир.	1727 г. – първата османска печатница, създадена в Истанбул от Ибрахим Мютеферика, затворена след смъртта му през 1745. 1728 г. – фонтан на Ахмед III (извън двореца „Топкапъ“). Второ сръбско преселение към Банат и Унгария.	
Махмуд I (1730-1754)	Политика на внимателни реформи, особено в областта на артилерията (дейност на френския експерт граф дьо Бонвал) и в градското развитие (изграждане на повече от 60 обществени чешми в Истанбул).	1730-1736 – война с Персия.	Загуба на Грузия.	1746 г. – княз Константин Маврокордат отменя крепостното право във Влахия; през 1749 г. предприема подобни реформи и в Молдова.	1733-1738 – война за полското наследство.
		1736-1739 – война с Русия и Австрия, приключила с Белградския мир.	Олтения е върната на Влахия, а Северна Сърбия – на Османската империя, Русия си връща Азов.		1740 - 1786 – управление на Фридрих II в Прусия. 1740-1748 – война за австрийското наследство.
Осман III (1754-1757)		1743-1746 – война с Персия.			1748 г. – Монтескьо, <i>De L' esprit des lois</i> [„За духа на законите“]
					1751-1780 – <i>Encyclo-pédie</i> , [„Енциклопедия“], публикувана в Париж в 35 тома, най-голямото постижение на Европейското просвещение. 1756-1763 – Седемгодишна война.

<p>Мустафа III (1757-1774)</p>	<p>След дълъг мирен период и опити да се пази дистанция от европейските конфликти, Османската империя влиза във война с Русия, която показва цялата ѝ натрупана слабост, с което се слага началото на период на ускорен упадък; налице е нарастване на мощта на аяните (местните първенци) и постепенно разпадане на властта на централното правителство в повечето провинции.</p>	<p>1768-1774 – Османско-руска война; руската армия овладява Крим, Молдова и Влахия; руски флот разбива османците в Егейско море и подтиква към бунтове в Гърция и Леванта.</p> <p>1774 г. – мирен договор от Кючук Кайнарджа: Русия укрепва позициите си по северните брегове на Черно море и става покровител на православните поданици на Османската империя.</p>		<p>1766-1767 – османските власти ликвидират Българската архиепископия в Охрид и Сръбската патриаршия в Печ; гръцкият патриарх в Константинопол получава църковна власт над всички православни османски поданици в Европа.</p>	<p>1762-1796 – управление на Екатерина II в Русия.</p> <p>1772 г. – първа подялба на Полша.</p>
<p>Абдулхамид I (1774-1789)</p>	<p>Опити за възстановяване на военната мощ на османците с помощта на западни (по-специално френски) специалисти; войната от 1787-1792 показва неуспеха на тези опити.</p>		<p>1774 г.– край на васалната зависимост на Крим от османците.</p> <p>1775 г. – османците отстъпват Буковина (Северозападна Молдова) на Австрия.</p> <p>1783 г. – Русия анексира Крим.</p>	<p>1784 г. – отново е отворена турска печатница в Истанбул.</p>	<p>1775-1783 – Американска война за независимост.</p> <p>1780-1790 - управление на Йосиф II в Австрия.</p> <p>1787 г. – Конституция на САЩ.</p>
<p>Селим III (1789-1807)</p>	<p>Опити за военни, административни и политически реформи („новият ред“ – „низам-и-джедид“); накрая се провалят поради вътрешните безредици и консервативната опозиция на еничарите; зенит на властта на аяните в провинциите.</p>	<p>1787-1792 – война с Русия и Австрия; тежки османски поражения; Френската революция и Полският проблем спасяват Османската империя от тежки териториални загуби.</p> <p>1798 г. – Събранието на черногорските вождове приема Общ закон за Черна гора и Бърдо.</p> <p>1798-1799 – френска кампания в Сирия и Египет.</p>	<p>1788-1792 – Русия присъединява Едисан и Очаков.</p>		<p>1789 г. – начало на Френската революция.</p> <p>1793, 1795 г. – втора и трета (последна) подялба на Полша.</p>